

**ALISHER NAVOIYNING MASHHUR G'AZALLARIDAN
BIRI BO'LGAN "SEN O'ZING GO'ZAL SANAM"
G'AZALINING TAHLILI**

Xaziratqulova Yulduzxon Bahodirovna

*Sirdaryo viloyati Mirzaobod tumani GulDPI akademik
litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada so'z mulkining sultoni Alisher Navoiyning yorqin she'rlari hamda g'zallari to'g'risida qisqacha fikrlar berib o'tilgan. Bundan tashqari Alisher Navoiyning eng mashhur g'azallaridan biri bo'lgan "Sen o'zing go'zal sanam" g'azalini tahlili yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Alisher Navoiy, so'z mulkining sultoni, she'r, g'azal, davlat arbobi, Mavlono Lutfiy, Tashbeh (o'xshatish) Mubolag'a (bo'rttirish) Tazod (qarama-qarshilik).*

Kirish. Alisher navoiy, Navoiy (taxalluslari; asl ismi Nizomiddin Mir Alisher) (1441-yil 9-fevral kuni Hirotida tavallud topgan. Buyuk o'zbek shoiri, mutafakkir, davlat arbobi. Alisher Navoiyning ota tomondan bobosi Amir Temurning Umar Shayx ismli o'g'li bilan Ko'kaldosh (emikdosh) bo'lib, keyinchalik Umar Shayx va Shohruxning xizmatida bo'lgan. Otasi G'iyosiddin Bahodir esa Abulqosim Boburning yaqinlaridan; mamlakatni idora etishda ishtirok etgan. Onasi (ismi noma'lum) Kobul amirzodalaridan Shayx Abusaid Changning qizi. Alisher Navoiyning bolaligi Shohrux hukmronligining so'nggi yillariga to'g'ri kelgan. U temuriyzodalar, xususan bo'lajak podshoh Husayn Boyqaro bilan birga tarbiyalangan. 4 yoshida maktabga borib, tez savod chiqarib, turkiy va forsiy tildagi she'rlarni o'qib, yod ola boshlagan. Navoiy Taf shahrida Alisher mashhur «Zafarnoma» tarixiy asari muallifi, shoir Sharafiddin Ali Yazdiy bilan uchrashadi. Bu uchrashuv bolada yorqin taassurot qoldiradi. G'iyosiddin Bahodir oilasi Hirotga, qariyb ikki yil muddat o'tgach, qaytadi. Abulqosim Bobur G'iyosiddin Bahodirni Sabzavor shahriga hokim qilib tayinladi. Alisher Navoiy Hirotida qolib o'qishni davom ettirdi. Alisher Navoiy she'riyatga g'oyat qiziqdi, Sharq adabiyotini qunt bilan o'rgandi. Oila muhiti bolaligidayoq unda adabiyotga zo'r havas tug'dirgan edi. Tog'alari Mirsaid — Kobuliy, Muhammad Ali —

Gʻaribiy yetuk shoir edilar. Alisher Navoiylar uyida shoirlar tez-tez toʻplanishib, mushoira qilishar, adabiyot va sanʼat haqida suhbatlashar edilar. Alisher Navoiy 10-12 yoshlaridan sheʼr yoza boshlagan. Tarixchi Xondamirning yozishicha, yosh Alisher Navoiyning isteʼdodidan mamnun boʻlgan Mavlono Lutfiy, uning: Orazin yopqoch, koʻzumdan sochilur har lahza yosh, Boʻylakim, paydo boʻlur yulduz, nihon boʻlgʻach quyosh matlaʼli gʻazalini tinglab: «Agar muyassar boʻlsa edi, oʻzimning oʻn-oʻn ikki ming forsiy va turkiy baytimni shu gʻazalga almashtirardim...»degan. Alisher Navoiy 15 yoshida shoir sifatida keng tanilgan.

Shuningdek Alisher Navoiy ikki tilda mukammal ijod qilgan. Turkiy tilda “Navoiy”, forsiy tilda esa “Foniy” taxalluslarini qoʻllagan. Alisher Navoiyning adabiy va ilmiy merosini 4 faslga boʻlish mumkin: 1. Devonlari. 2. Dostonlari. 3. Forsiy tildagi sheʼriy merosi. 4. Ilmiy-filologik, nasriy va tarixiy asarlari.

Alisher Navoiyning turli xil sheʼr va gʻazallari mavjuddir. Navoiyning yana bir eng mashhur gʻazallaridan biri "Sen oʻzing goʻzal sanam" gʻazalidir. Bu gʻazal koʻplab mumtoz qoʻshiqlarga ham asos boʻlgan.

Sen oʻzing goʻzal sanam, xush vasli mahbubim mening,

Har kim oʻz yorini maqtur, men seni maqtab neyin?

Xolating yuzingga tushgach, durra yangligʻ boʻlgʻali,

Ayladi durr oʻzni tuproqqa, men ham tuproqqa mayil.

Bu gʻazal ishq va sadoqat haqidagi nafis misralari bilan mashhur boʻlib, Alisher Navoiyning eng goʻzal sheʼrlaridan biri hisoblanadi.

Alisher Navoiy – “Sen oʻzing goʻzal sanam” gʻazalini tahlili quyidagicha:

Gʻazalning mavzusi va asosiy gʻoyasi, bu gʻazal ishq, sadoqat va sevgining goʻzalligi haqida boʻlib, Navoiy maʼshuqani ilohiy darajada ulugʻlaydi. Unda tasvirlangan goʻzallik nafaqat jismoniy, balki maʼnaviy yuksaklikni ham ifodalaydi. Gʻazalda shoir oʻz sevgilisining beqiyos goʻzalligini taʼriflaydi va unga boʻlgan muhabbatini koʻrsatadi.

Gʻazal matni va tahlili: 1-misra: “Sen oʻzing goʻzal sanam, xush vasli mahbubim mening,”

– Shoir maʼshuqasining goʻzalligini taʼkidlab, uni “goʻzal sanam” (but) deb ulugʻlaydi. “Xush vasl” (goʻzal koʻrinish) soʻzi bilan uning nafaqat jismoniy, balki ruhi ham chiroyli ekanligini bildiradi.

2-misra: “Har kim o‘z yorini maqtur, men seni maqtab neyin?”

Bu misrada Navoiy ma’shuqasining boshqa yorlar bilan solishtirib bo‘lmasligini aytmoqda. Boshqalar o‘z sevgilisini maqtasa ham, shoirning sevgilisi beqiyos go‘zaldir.

3-4-misralar: “Xolating yuzingga tushgach, durra yanglig‘ bo‘lg‘ali, Ayladi durr o‘zni tuproqqa, men ham tuproqqa mayil.”

– Bu misralarda Navoiy yorining yuzidagi xolini qimmatbaho durr (marvarid) bilan solishtiradi. Shoirning tasavvurida bu qadar go‘zal xol dunyodagi eng bebaho narsalarni ham yerga urib, ularning qadrsizligini ko‘rsatadi. Shu sababli u ham tuproq bo‘lishni istaydi, ya’ni kamtarinlik va muhabbat yo‘lida fano bo‘lishni xohlaydi.

G‘azalda quyidagi badiiy san’atlar mavjud:

1)Tashbeh (o‘xshatish) – Yorning xolining durraga (marvaridga) o‘xshatilishi.

2)Mubolag‘a (bo‘rttirish) – Yorning go‘zalligi shunchalik ulug‘lanadiki, hatto dunyodagi marvaridlar ham tuproqqa aylanadi.

3)Tazod (qarama-qarshilik) – Marvarid va tuproq, go‘zallik va kamtarlik o‘rtasidagi ziddlik.

Shuningdek, G‘azalning falsafiy ma’nosi: bu g‘azalda sof muhabbat va tasavvufiy tushunchalar mujassam. Shoir faqat jismoniy muhabbatni emas, balki yuksak ma’naviy sevgini ham tasvirlaydi. Yor nafaqat dunyoviy go‘zallik, balki ilohiy nur sifatida talqin qilinadi. Shoirning tuproqqa intilishi – bu ma’naviy kamolot va fano (o‘zini yo‘qotish) ramzidir.

Xulosa: Xulosa qilib shuni aytib o‘tish kerakki Alisher Navoiy bu g‘azali orqali sevgi, go‘zallik va kamtarlikni yuksak badiiy ifoda bilan tasvirlagan. Yorga bo‘lgan muhabbat ilohiy darajada ko‘tarilib, shoir uchun bu sevgi fano (o‘zini qurbon qilish) vositasiga aylanadi. She’riy san’atlar, poetik tasvirlar va falsafiy qatlam g‘azalga chuqur ma’no beradi va uni Navoiy ijodidagi eng mashhur asarlardan biriga aylantiradi.

Shuningdek, Hazrat Alisher Navoiy ijodi -muazzam ummon. Bu ummonga sho‘ng‘igan har bir g‘avvos o‘z imkoni darajasida ma’no marvaridlarini qo‘lga kiritishi shubhasiz. Ulug‘ shoir, she’riyat sultoni Alisher Navoiy hikmatlari hayotdan olinganligi, shaklan go‘zal, mazmunan teran, badiiy jihatdan yuksak ekanligi uchun hech vaqt oz ahamiyatini yo‘qotmay, barchaga ma’qul bo‘lib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 1-жилд.
2. Увайсий. Девон.-Т., 1963.
3. А. Навоий. ғазаллари. Шарҳлар. Р. «Камалак». Т., 1991.
4. Ҳаққулов И. Абдиёт фарзандлари. -Т.. 1990.
5. Ҳаққулов И. Увайсий шеърляти. Т, 1982.
6. Ҳаққулов И. Шеърлят ва тасаввуф, Т. 1997.
7. Ҳайитметов А. Навоийнинг ижод олами. -Т.. 2001.
8. Очилов Э. “Навоийнинг ижод олами”, “Фан” 2001.
9. Алишер Навоий.Ҳикматлар.Тошкент.”O‘zbekiston”2011.

ABDULLA AVLONIY ASARLARINING AZMONAVIY PEDAGOGIKADA TUTGAN O‘RNI

Abdirahmonova Dilnoza Ismoil qizi

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat
pedagogika universiteti talabasi*

Annotatsiya: *Abdulla Avloniy (1878–1934) – o‘zbek ma’rifatparvarlik harakatining yetakchi namoyandasi, pedagog, adib va jamoat arbobi. Uning asarlari orqali milliy ta’limning asoslari yaratildi, o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy rivojlanishiga katta e’tibor berildi. Avloniyning "Birinchi muallim", "Adabiyot qoidalari" kabi asarlari zamonaviy pedagogikada milliy qadriyatlar, ona tili va ma’naviy tarbiyaning ahamiyatini ta’kidlash bilan ajralib turadi. Uning g‘oyalari bugungi kunda ham ta’lim-tarbiya sohasida qo‘llanilmoqda va zamonaviy pedagogik yondashuvlar uchun asos bo‘lib xizmat qilmoqda.*

Kalit so‘zlar: *Abdulla Avloniy, zamonaviy pedagogika, ma’naviy tarbiya, milliy qadriyatlar, ta’lim-tarbiya, o‘zbek ma’rifatparvarligi, shaxs rivojlanishi, ona tili, ijtimoiy mas’uliyat.*

Kirish. Abdulla Avloniy – o‘zbek ma’rifatparvarlik harakatining yorqin vakili bo‘lib, uning ijodi va pedagogik qarashlari o‘zbek xalqining ma’naviy uyg‘onish davri bilan uzviy bog‘liq. U nafaqat